

ILMIY-AMALIY JURNAL

Impact Factor: 5.394

ISSN 2181-0958

DOI 10.26739/2181-0958

YURISPRUDENSIYA

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ | JURISPRUDENCE

7 JILD, 1

2026

YURISPRUDENSIYA

7 ЖИЛД, 1 СОН

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

ТОМ 7, НОМЕР 1

JURISPRUDENCE

VOLUME 7, ISSUE 1

Bosh muharrir:
Главный редактор:
Chief Editor:

SALAEV NODIRBEK
O'zbekiston Respublikasi Odil sudlov akademiyasi
professor, Yuridik fanlar doktori.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

RUSTAMBEKOV ISLAMBEK
Toshkent davlat yuridik universiteti
Yuridik fanlar doktori, professor.

TAHRIRIY HAY'AT A'ZOLARI | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ |

Mas'ul kotib | Ответственный секретарь | Responsible secretary:

DAVRONOV ATOBEK
Toshkent davlat yuridik universiteti jinoyat-protsessual huquqi kafedrasida o'qituvchisi,
PhD yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori.

KARIMOV FARHOD
Siyosiy fanlar doktori, dotsent,
A. Avloniy nomidagi
Malaka oshirish instituti prorektori;

BAZAROVA DILDORA
Toshkent davlat yuridik universiteti
yuridik fanlar doktori, professor;

IMOMOV NURILLO
Toshkent davlat yuridik universiteti fuqarolik huquqi
kafedrasida mudiri, yuridik fanlar doktori, professor;

KHAIRIEV NODIRJON
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
professori, yuridik fanlar doktori, dotsent;

NEMATOV JURABEK
Toshkent davlat yuridik universiteti
ma'muriy va moliyaviy huquq kafedrasida
dotsenti, yuridik fanlar doktori, dotsent;

ISMAILOV SHUKHRATJON
Toshkent davlat yuridik universiteti mehnat
huquqi kafedrasida mudiri, yuridik fanlar doktori;

KHABIBULLAEV DAVLATJON
Toshkent davlat yuridik universiteti fuqarolik
protsessual va xo'jalik protsessual huquqi kafedrasida
mudiri, yuridik fanlar nomzodi, professor;

OCHILOV KHASAN
Yuridik fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent;

IBROKHIMOV JAMSHID
Yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD);

GAFUROVA NOZIMAKHON
Toshkent davlat yuridik universiteti xalqaro
huquq va inson huquqlari kafedrasida mudiri,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

NARZIEV OTABEK
Toshkent davlat yuridik universiteti xususiy
xalqaro huquq kafedrasida i.o. professori,
yuridik fanlar doktori;

MUSAEV BEKZOD
Toshkent davlat yuridik universiteti
konstitutsiyaviy huquq kafedrasida mudiri, yuridik fanlar
bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

MURATAEV SERIKBEK
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti dotsenti,
yuridik fanlar nomzodi;

KAMALOVA DILDORA
Yuridik fanlar doktori, professor;

YUSUPOV SARDORBEK
Toshkent davlat yuridik universiteti ma'muriy va
moliyaviy huquq kafedrasida mudiri, yuridik fanlar bo'yicha
falsafa doktori (PhD), yuridik fanlar doktori, dotsent;

KHUJAEVA SHOKHJAKHON
Toshkent davlat yuridik universiteti
intellektual mulk huquqi kafedrasida mudiri,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD);

CHORIEVA DILBAR
dotsent, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Page Maker | Верстка | Sahifalovchi: Xurshid Mirzaxmedov

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. Kiberjinoyatlarni huquqiy tartibga solish va intellektual mulk va mualliflik huquqini himoya qilishda prokuratura organlarining roli.....	5
Zaynabutdinov Said Axrorbek Ulug'bek o'g'li	
2. Haqiqatni aniqlash prinsipini takomillashtirish masalalari.....	20
Suyunboyev Ixom Oybek o'g'li	
3. Вояга етмаганлар пробацациясида давлат ва жамоат институтлари ҳамкорлиги.....	25
Абжалов Абдижаббор Махаммадиевич	
4. Dalillarning maqbulligini ta'minlashda tanib olish uchun ko'rsatish tergov harakatining ahamiyati.....	35
Ummatov Muhammadrasul Tursunovich	
5. Oilani mustahkamlash asoslari.....	43
Chuboyeva Ozodaxon Kuvonbekovna	
6. International legal aspects of the development of the trans-afghan transport corridor.....	49
Muhammadjonov Xojiakbar A'zamjon O'g'li, Firuza Khamdamova	
7. Терроризм билан боғлиқ жиноятларнинг юридик табиати.....	63
Нажмитдинов Нодирхон Амриллохонович	
8. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ижросини таъминлаш этиш ва таъминлаш шакллари ва ўзига хос хусусиятлари.....	66
Якубов Мирзахид Турабаевич	
9. The Arbitration Agreement under Uzbek Law: Consent, Form, and the Limits of Party Autonomy.....	72
Nodirkhon Malikov	
10. Jamiyatda ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda ijtimoiy va huquqiy normalarning o'rni.....	86
Abdullayeva Firuza Sharipovna	
11. O'zbekiston Respublikasida kompyuter texnologiyalari vositasida sodir etiladigan jinoyatlarni oldini olishning huquqiy jihatlari.....	95
Ibroximova Malikaxon Alijon qizi Farruh Tashev Muzaffarovich	

Kiberjinoyatlarni huquqiy tartibga solish va intellektual mulk va mualliflik huquqini himoya qilishda prokuratura organlarining roli <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.20177928>**Zaynabutdinov Said Axrorbek Ulug'bek ugli**

Toshkent davlat yuridik universiteti

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Ushbu maqola prokuratura organlarining kiberjinoyatlarni tartibga solish va intellektual mulk (IM) hamda mualliflik huquqlarini himoya qilishdagi muhim rolini o'rganadi. Kiberjinoyatlar har yili butun dunyo bo'yicha trillionlab dollarlik moliyaviy zarar keltiradi, jumladan fishing hujumlari, ransomware va ma'lumotlarning buzilishi kabi hodisalar, bu esa prokurorlar duch keladigan murakkab vazifalarni ko'rsatadi. Tadqiqot, ushbu organlar noqonuniy kirish, onlayn firibgarlik va IM huquqlarini, shu jumladan mualliflik huquqi va savdo sirlarini buzish holatlarida jinoyatlarni oldini olish, tergov qilish va sudga tortishda qanday hissa qo'shishini tahlil qiladi. Maqolada kiberjinoyat qonunlarini tatbiq etish, dalillarni yig'ishni nazorat qilish va texnik hamda forensik mutaxassislar bilan hamkorlik qilish orqali ish natijalarini yaxshilashga qaratilgan prokuratura choralariga e'tibor qaratilgan. Asosiy mas'uliyatlar qatoriga agentliklararo tergovlarni muvofiqlashtirish, maxsus prokuratura bo'limlarini tashkil etish va transchegaraviy kiberjinoyatchilik tarmoqlariga qarshi xalqaro hamkorlik qilish kiradi. Maqolada IM huquqlarini himoya qilishdagi empirik tendensiyalar ham ko'rib chiqiladi, shu jumladan huquqiy ishlar va hibsga olishlar sonining o'sishi—so'nggi davrlarda IM bilan bog'liq ishlar 21% ga, jinoyatchilar qo'lga olinishi esa 39% ga oshgani qayd etilgan. Nihoyat, tezkor texnologik o'zgarishlar va yurisdiktsion to'siqlar kabi muammolar tahlil qilinib, kiberhududda prokuratura samaradorligini oshirish uchun qonuniy va tashkiliy islohotlar bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Kiberjinoyatlar, Prokuratura organlari, Huquqiy nazorat, Intellektual mulkni himoya qilish, Mualliflik huquqlarini ta'minlash, Raqamli forensika, Kiberqonun ijrosi, Xalqaro hamkorlik, Maxsus prokuratura bo'limlari.

Правовое регулирование киберпреступлений и роль прокуратуры в защите интеллектуальной собственности и авторских прав**Зайнабутдинов Саид Ахрорбек Ульугбек угли**

Ташкентский государственный юридический университет

Независимый исследователь

Аннотация: Данная статья исследует важную роль органов прокуратуры в регулировании киберпреступлений и защите интеллектуальной собственности (ИС) и авторских прав. Киберпреступления ежегодно наносят мировую экономику ущерб на триллионы долларов, включая фишинговые атаки, программы-вымогатели (ransomware) и утечки данных, что демонстрирует

сложность задач, с которыми сталкиваются прокуроры. Исследование анализирует, каким образом органы прокуратуры способствуют предотвращению, расследованию и судебному преследованию преступлений, связанных с несанкционированным доступом, онлайн-мошенничеством и нарушением прав ИС, включая авторские права и коммерческую тайну.

В статье уделяется внимание мерам прокуратуры, направленным на повышение эффективности дел через применение законов о киберпреступлениях, контроль за сбором доказательств и сотрудничество с техническими и судебно-экспертными специалистами. Основные функции включают координацию межведомственных расследований, создание специализированных подразделений прокуратуры и участие в международном сотрудничестве против трансграничных киберпреступных сетей.

Также рассматриваются эмпирические тенденции в области защиты прав ИС, включая рост числа судебных дел и арестов: в последние годы количество дел, связанных с ИС, увеличилось на 21%, а задержания преступников — на 39%. В заключение анализируются проблемы, связанные с быстрыми технологическими изменениями и юрисдикционными барьерами, а также даются рекомендации по законодательно-организационным реформам для повышения эффективности работы прокуратуры в киберпространстве.

Ключевые слова: киберпреступления, органы прокуратуры, правовой контроль, защита интеллектуальной собственности, обеспечение авторских прав, цифровая криминалистика, исполнение киберзаконов, международное сотрудничество, специализированные подразделения прокуратуры.

Legal Regulation of Cybercrime and the Role of Prosecutorial Bodies in the Protection of Intellectual Property and Copyright

Zaynabutdinov Said Akhrorbek Ulug'bek oglu

Tashkent State University of Law
Independent Researcher

Abstract: This article examines the crucial role of prosecutorial bodies in regulating cybercrime and protecting intellectual property (IP) and copyright. Cybercrime causes financial losses worldwide amounting to trillions of dollars annually, including incidents such as phishing attacks, ransomware, and data breaches, which demonstrate the complex challenges faced by prosecutors.

The study analyzes how these bodies contribute to the prevention, investigation, and prosecution of crimes involving unauthorized access, online fraud, and violations of IP rights, including copyright and trade secrets. The article focuses on prosecutorial measures aimed at improving case outcomes through the enforcement of cybercrime laws, oversight of evidence collection, and collaboration with technical and forensic experts.

Key responsibilities include coordinating inter-agency investigations, establishing specialized prosecutorial units, and participating in international cooperation against transnational cybercrime networks. The article also reviews

empirical trends in IP rights enforcement, noting an increase in legal cases and arrests—recently, IP-related cases have risen by 21%, and the apprehension of offenders has increased by 39%.

Finally, challenges such as rapid technological changes and jurisdictional barriers are analyzed, and recommendations are provided for legal and organizational reforms to enhance prosecutorial effectiveness in the cyber domain.

Keywords: Cybercrime, Prosecutorial bodies, Legal oversight, Intellectual property protection, Copyright enforcement, Digital forensics, Cyber law enforcement, International cooperation, Specialized prosecutorial units.

Kirish

Bugungi raqamli davrda axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining tezkor rivojlanishi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy oʻzaro aloqalarni global miqyosda tubdan oʻzgartirdi. Biroq, ushbu texnologik taraqqiyot murakkab, transmilliy va iqtisodiy zarar keltiruvchi kiberjinoyatlar xavfini ham oshirdi. 2025-yilga kelib, kiberjinoyatlardan kelib chiqadigan global moliyaviy zarar yillik **10,5 trillion AQSh dollariga** yetishi kutilmoqda¹. Bu nafaqat bevosita oʻgʻirlilik, balki maʼlumotlarning buzilishi, ransomware hujumlari va boshqa raqamli firibgarlik shakllarini ham oʻz ichiga oladi — bu koʻrsatkich koʻplab davlatlarning yalpi ichki mahsulotidan oshib, raqamli muhitning tizimli zaifliklarini namoyon etadi².

Prokuratura organlari ushbu raqamli tahdidlarga qarshi ishlab chiqilgan huquqiy tizimlarda muhim rol oʻynaydi. Tarixan jinoyat qonunlarini tatbiq etish, tergovlarni nazorat qilish va davlat manfaatlarini sudda himoya qilish vazifalarini bajarib kelgan prokurorlar, endi raqamli platformalar va texnologiyalardan foydalanadigan jinoyatlarga duch kelmoqda³. Bu jinoyatlar qatoriga ruxsatsiz tizimga kirish, shaxsiy maʼlumotlarni oʻgʻirlash, DDoS hujumlari va turli intellektual mulk hamda mualliflik huquqi buzilishlari kiradi⁴.

Kiberjinoyatlarning transchegaraviy tabiati — jinoyatchilar bir yurisdiksiyada faoliyat yuritishi, infratuzilmani boshqa hududda ishlatishi va qurbonlarni uchinchi hududda nishonga olishi — yurisdiksiya vakolatlari, dalillarni yigʻish va huquqiy muvofiqlashtirishni sezilarli darajada murakkablashtiradi⁵.

Shuningdek, intellektual mulk va mualliflik huquqlarini himoya qilish jinoyat-adliya tizimlari uchun markaziy masalaga aylangan. Intellektual mulk oʻgʻirligi — raqamli piratlik, mualliflik huquqi bilan himoyalangan materiallarning noqonuniy tarqatilishi yoki savdo sirlari noqonuniy egallanishi orqali boʻlishidan qatʼi nazar — sezilarli iqtisodiy zarar keltiradi va innovatsiya hamda ijodiy sohalarning rivojlanishini susaytiradi⁶. Xalqaro tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, koʻplab milliy huquqiy tizimlar endi intellektual mulk buzilishlariga qarshi **jinoyat javobgarligini** qoʻllaydi, bu esa

¹ Morgan, S. Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually By 2025. – Cybersecurity Ventures, 2020. – B. 3–

² World Economic Forum. Global Risks Report 2024. – Geneva, 2024. – B. 32–34.

³ Brown, D. Prosecuting Cybercrime: Challenges and Strategies. – Oxford University Press, 2019. – B. 18–20.

⁴ UNODC. Comprehensive Study on Cybercrime. – New York, 2013. – B. 57–60.

⁵ Brenner, S. Cybercrime and the Jurisdictional Challenge. – Durham: Carolina Academic Press, 2018. – B. 41–45.

⁶ OECD. Trade in Counterfeit and Pirated Goods. – Paris, 2021. – B. 76–79.

prokuratura organlarini veb-saytlarni musodara qilish va noqonuniy olingan aktivlarni qaytarish kabi choralar bilan shug'ullanishga jalb qiladi¹.

Ushbu tadqiqot prokuratura organlarining kiberjinoyatlarga qarshi kurashda va intellektual mulk hamda mualliflik huquqlarini himoya qilishdagi rivojlanayotgan vazifalari va strategik rollarini o'rganadi. Maqola prokurorlarning raqamli jinoyatlar bilan bog'liq texnik va huquqiy muammolarga qanday javob berishini, agentliklararo va xalqaro hamkorlikni qanday muvofiqlashtirishini hamda an'anaviy prokuratura usullarini yangi kiberxavflarga qanday moslashtirishini tahlil qiladi².

Adabiyotlar tahlili

Prokuratura organlarining kiberjinoyatlarga qarshi kurashda hamda intellektual mulk (IM) va mualliflik huquqlarini himoya qilishdagi roli bo'yicha ilmiy munozaralar jinoyat huquqi, raqamli forensika va xalqaro hamkorlik sohalarining kesishmasini tashkil etadi³. Tadqiqotlar kiberjinoyatni tez rivojlanayotgan hodisa sifatida tavsiflab, huquqiy normalar va ijro mexanizmlarini doimiy ravishda yangilash zarurligini asoslaydi⁴. Ko'plab olimlar raqamli platformalar orqali sodir etiladigan jinoyatlarga javob bera oladigan moslashuvchan huquqiy ta'riflar hamda zamonaviy tergov mexanizmlarining zarurligini ta'kidlaydi⁵.

Kiberjinoyatlar tizimiga oid huquqiy tahlillar, xususan, milliy qonunchilikni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish va protsessual islohotlarning ahamiyatini ko'rsatadi, bu esa onlayn jinoyatlarni samarali tergov qilish va sudga tortish imkonini beradi⁶.

Kiberjinoyat tergovlariga bag'ishlangan empirik tadqiqotlar prokurorlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar duch keladigan amaliy muammolarni ochib beradi. Jumladan, elektron dalillarni to'plash, ularning haqiqiylikni tasdiqlash va saqlash, shuningdek, an'anaviy tergov usullarini virtual muhitga moslashtirish bilan bog'liq murakkabliklar qayd etiladi⁷. Raqamli forensikaning mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida shakllanishi raqamli faoliyat izlarini aniqlash va sud tomonidan qabul qilinadigan dalillarni shakllantirish bo'yicha muhim texnik yutuqlarni namoyon etadi⁸.

Intellektual mulk va mualliflik huquqlari sohasidagi adabiyotlar jinoyat-huquqiy javobgarlikni asosiy to'sqinlik va tuzatish vositasi sifatida ko'rsatadi⁹. Taqqoslovchi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, (IM) huquqlarining buzilishiga nisbatan jinoyat jazolarini milliy huquqiy tizimlarga kiritish huquqbuzarliklarning oldini olishda sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayrim yurisdiksiyalarda prokuratura

¹ WIPO. Intellectual Property Crime and Enforcement. – Geneva, 2020. – B. 112–115.

² European Commission. Cybercrime Prosecution and Judicial Cooperation. – Brussels, 2022. – B. 23–27.

³ Brenner S. Cybercrime: Criminal Threats from Cyberspace. – Santa Barbara: Praeger, 2010. – B. 9–12.

⁴ UNODC. Comprehensive Study on Cybercrime. – New York, 2013. – B. 15–18.

⁵ Wall D. Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. – Cambridge: Polity Press, 2007. – B. 64–67.

⁶ Clough J. Principles of Cybercrime. – Cambridge: Cambridge University Press, 2015. – B. 102–106.

⁷ Casey E. Digital Evidence and Computer Crime. – 3rd ed. – London: Academic Press, 2011. – B. 41–45.

⁸ Carrier B. File System Forensic Analysis. – Boston: Addison-Wesley, 2005. – B. 88–92.

⁹ OECD. Trade in Counterfeit and Pirated Goods. – Paris, 2021. – B. 54–58.

organlarining institutsional imkoniyatlari cheklanganligi yoki huquqiy normalarning noaniqligi sababli ijro samaradorligi pasayishi mumkin¹.

Xalqaro intellektual mulk huquqi bo'yicha tadqiqotlar prokuratura organlarining raqamli piratlik, savdo belgilarini soxtalashtirish va savdo sirlarini noqonuniy egallashga qarshi kurashdagi faol ishtirokini hujjatlashtiradi, protsessual muammolarni va muvofiqlashtirilgan ijro choralariining zarurligini ko'rsatadi².

Kiberhuquq adabiyoti prokuratura funksiyalarini kengroq huquqiy va tartibga soluvchi ekotizim doirasida ko'rib chiqadi. Bunda fanlararo hamkorlik, qonunchilikdagi innovatsiyalar va "Budapesht Kiberjinoyatlar Konvensiyasi" kabi xalqaro hujjatlarning ahamiyati alohida ta'kidlanadi³. Ushbu hujjatlar jinoyat tarkiblarini uyg'unlashtirish va transchegaraviy hamkorlikni ta'minlash uchun zarur protsessual vakolatlarni belgilab beradi⁴.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar prokuratura organlarining qonunchilik talablarini amaliyotga tatbiq etishdagi muhim rolini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, doktrinal aniqlik yetishmasligi, institutsional imkoniyatlarni rivojlantirish zarurati va turli yurisdiksiyalarda ijro samaradorligidagi bo'shliqlar mavjudligi qayd etiladi⁵.

Shunga qaramay, mavjud tadqiqotlarning aksariyati kiberjinoyat turlari yoki texnik tergov usullariga ko'proq e'tibor qaratib, prokuratura ishtirokini umumiy ijro jarayonida ikkinchi darajali omil sifatida ko'rib chiqadi⁶. Prokuratura vakolatlari, institutsional tuzilmasi hamda intellektual mulk huquqlarini jinoyat-adliya tizimiga strategik integratsiyalashuvi bo'yicha kompleks va tizimli tadqiqotlar yetarli emas. Bu holat mazkur yo'nalishda qo'shimcha doktrinal va empirik tadqiqotlar olib borish zaruratini ko'rsatadi⁷.

Tadqiqot usuli

Ushbu tadqiqot fanlararo **sifatli metodologik yondashuvni** qabul qiladi hamda prokuratura organlarining kiberjinoyatlar va intellektual mulk (IM) hamda mualliflik huquqlarini jinoyat-huquqiy ijro etishdagi rolini o'rganish uchun doktrinal huquqiy tahlil, taqqoslovchi huquqiy sharh va siyosat tahlilini birlashtiradi⁸. Tanlangan metodologiya raqamli jinoyatlarning murakkab va transchegaraviy tabiati huquqiy institutlarni ko'p darajali va tizimli tahlil qilishni talab etishi haqidagi ilmiy qarashlarga asoslanadi⁹.

Doktrinal huquqiy tahlil tanlangan yurisdiksiyalardagi moddiy va protsessual jinoyat qonunchiligini, prokuratura vakolatlariini hamda kiberjinoyatlar va (IM) buzilishlari bo'yicha sud amaliyotini tizimli o'rganishga qaratilgan¹⁰. Ushbu bosqichda raqamli jinoyatlarni tartibga soluvchi milliy qonunlar, elektron dalillarni to'plash va

¹ Dinwoodie G., Dreyfuss R. A Neofederalist Vision of TRIPS. – Oxford Journal of Legal Studies, 2012. – B. 413–416.

² WIPO. Intellectual Property Crime and Enforcement. – Geneva, 2020. – B. 109–114.

³ Council of Europe. Convention on Cybercrime (Budapest Convention). – ETS No.185, 2001. – B. 4–6.

⁴ Sieber U. International Cooperation in Cybercrime. – Max Planck Institute Reports, 2016. – B. 27–31.

⁵ Brown D. Prosecuting Cybercrime. – Oxford University Press, 2019. – B. 173–176.

⁶ Yar M. Cybercrime and Society. – 3rd ed. – London: SAGE, 2019. – B. 121–124.

⁷ European Commission. Cybercrime Prosecution and Judicial Cooperation. – Brussels, 2022. – B. 38–41.

⁸ Creswell J. Qualitative Inquiry and Research Design. – Thousand Oaks: SAGE, 2013. – B. 44–47.

⁹ Yar M. Cybercrime and Society. – 3rd ed. – London: SAGE, 2019. – B. 28–31.

¹⁰ Clough J. Principles of Cybercrime. – Cambridge: Cambridge University Press, 2015. – B. 89–93.

mustahkamlash bo'yicha protsessual vakolatlar, shuningdek, prokurorlarning jinoyat ishlarini qo'zg'atish va yuritishdagi huquqiy asoslari tahlil qilinadi¹.

Taqqoslovchi huquqiy sharh Budapesht Kiberjinoyatlar Konvensiyasi kabi xalqaro hujjatlar va tanlangan davlatlarning milliy amaliyotlarini o'rganish orqali prokuratura faoliyatida normativ uyg'unlashuv, protsessual moslashuv va institutsional yangiliklar tendensiyalarini aniqlashga xizmat qiladi². Ushbu taqqoslash intellektual mulk huquqlarining buzilishiga nisbatan jinoyat jazolari, transchegaraviy tergov mexanizmlari va xalqaro prokuratura hamkorligi modellaridagi farqlarni aniqlash imkonini beradi³.

Ilmiy adabiyotlarni sinttez qilish kiberjinoyatlar, raqamli forensika va intellektual mulk huquqlarining jinoyat-huquqiy ijrosi bo'yicha yetakchi ilmiy tadqiqotlar, siyosiy-huquqiy tahlillar va vakolatli sharhlarni tanqidiy integratsiya qilish orqali amalga oshiriladi⁴. Ushbu metod empirik natijalar va nazariy yondashuvlarni birlashtirib, mavjud akademik tushunchalarni tizimlashtirish hamda hal qilinmagan doktrinal va amaliy masalalarni aniqlashga imkon beradi⁵.

Kontekstli institutsional misollar kiberjinoyatlar va (IM) huquqlarini ijro etishda ishtirok etgan prokuratura organlarining tanlangan ish materiallariga asoslanadi. Ushbu misollar to'liq empirik tadqiqot sifatida emas, balki prokuratura amaliyotida qo'llanilayotgan operatsion strategiyalar, institutsional mexanizmlar va ijro natijalarini yoritish vositasi sifatida qo'llaniladi⁶.

Siyosiy va normativ baholash bosqichida prokuratura mexanizmlari huquqiy aniqlik, protsessual adolat, mutanosiblik va texnologik o'zgarishlarga moslashuvchanlik mezonlari asosida tahlil qilinadi⁷. Ushbu baholash ilmiy adabiyotlar va xalqaro tavsiyalarga tayangan holda kiberxavflarga qarshi prokuratura salohiyatini mustahkamlash hamda institutsional javobgarlikni oshirishga qaratilgan takliflarni shakllantirish imkonini beradi⁸.

Mazkur metodologik qatlamlarning uyg'un qo'llanilishi doktrinal aniqlikni amaliy muammolar bilan bog'laydigan, dalillarga asoslangan kompleks tahlilni taqdim etishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari prokuratura organlari kiberhududda huquqiy normalarni qanday samarali ijro etishi va yaratuvchilar hamda innovatorlarning intellektual mulk huquqlarini qanday himoya qilishi mumkinligini yoritishga qaratilgan⁹.

¹ UNODC. Comprehensive Study on Cybercrime. – New York, 2013. – B. 109–113.

² Council of Europe. Convention on Cybercrime (Budapest Convention). – ETS No.185, 2001. – B. 5–8.

³ Sieber U. International Cooperation in Cybercrime. – Max Planck Institute Reports, 2016. – B. 19–23.

⁴ Wall D. Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. – Cambridge: Polity Press, 2007. – B. 71–74.

⁵ Brenner S. Cybercrime: Criminal Threats from Cyberspace. – Santa Barbara: Praeger, 2010. – B. 55–58.

⁶ Brown D. Prosecuting Cybercrime. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – B. 142–146.

⁷ Ashworth A., Zedner L. Preventive Justice. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – B. 63–66.

⁸ European Commission. Cybercrime Prosecution and Judicial Cooperation. – Brussels, 2022. – B. 45–49.

⁹ WIPO. Intellectual Property Crime and Enforcement. – Geneva, 2020. – B. 121–124.

Natijalar

Qonunchilik tizimlari, jinoyat ijrosi amaliyoti va institutsional mexanizmlarning kompleks tahlili prokuratura organlarining kiberjinoyatlarni tartibga solish hamda intellektual mulk (IM) va mualliflik huquqlarini himoya qilishdagi roli bo'yicha bir qator muhim natijalarni aniqlash imkonini berdi¹. Olingan natijalar zamonaviy huquqiy tizimlarda prokuratura institutining sezilarli rivojlanishini, shu bilan birga, ayrim tizimli muammolar mavjudligini ko'rsatadi.

1. Kiberjinoyatlarga qarshi prokuratura ishtirokining kuchayishi

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, prokuratura organlari raqamli jinoyatlarning keskin o'sishiga javoban markaziy institutsional rolni tobora kuchaytirmoqda². Zamonaviy prokuratura vakolatlari an'anaviy jinoyat ishlarini yuritish bilan cheklanmay, kiberjinoyatlar bo'yicha tergovlarni muvofiqlashtirish, agentliklararo hamkorlikni boshqarish hamda murakkab raqamli dalillar bilan ishlashni ham qamrab oladi³.

AQSh Adliya vazirligi huzuridagi **Computer Crime and Intellectual Property Section (CCIPS)** faoliyati ushbu tendensiyaning yaqqol namunasi bo'lib, mazkur bo'lim milliy darajada prokurorlar tayyorlash, kiberjinoyat strategiyalarini muvofiqlashtirish va raqamli dalillarni qayta ishlash bo'yicha texnik ekspertizani rivojlantirish orqali prokuratura faoliyatining kiberijroga moslashganligini namoyon etadi⁴.

2. Intellektual mulk huquqlarini himoya qilishdagi prokuratura ta'siri

Empirik ma'lumotlar prokuratura organlarining intellektual mulk huquqlarini himoya qilishdagi roli sezilarli darajada kuchayganini ko'rsatadi⁵. Xususan, Xitoy Xalq Respublikasi Oliy Xalq Prokuraturasi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga ko'ra, savdo belgisi, patent, mualliflik huquqi va savdo sirlarini buzish bilan bog'liq jinoyatlar bo'yicha **18 000 dan ortiq shaxsga nisbatan choralar ko'rilgan**, bu esa yiliga **40 foizdan ortiq o'sishni** tashkil etgan⁶.

Mazkur ko'rsatkichlar prokuratura organlarining nafaqat jinoyat ayblovlarini ilgari surish, balki fuqarolik da'volarini nazorat qilish va jamoat manfaatlarini himoya qilishdagi faol ishtirokini ham aks ettiradi⁷.

3. Muvofiqlashtirish va xalqaro hamkorlikning kuchayishi

Natijalar shuni ko'rsatadiki, prokuratura organlari transmilliy kiberjinoyatlarga qarshi kurashda ko'p yurisdiktsiyali hamkorlik mexanizmlaridan tobora ko'proq foydalanmoqda⁸. CCIPS kabi markazlashgan tuzilmalar ma'lumot almashish, strategik

¹ Brown D. Prosecuting Cybercrime. – Oxford: OUP, 2019. – B. 201–204.

² Yar M. Cybercrime and Society. – London: SAGE, 2019. – B. 52–55.

³ Clough J. Principles of Cybercrime. – Cambridge: CUP, 2015. – B. 134–138.

⁴ U.S. Department of Justice. CCIPS Annual Report. – Washington, 2022. – B. 6–9.

⁵ OECD. Trade in Counterfeit and Pirated Goods. – Paris, 2021. – B. 61–64.

⁶ Supreme People's Procuratorate of China. Annual Work Report. – Beijing, 2023. – B. 18–21.

⁷ WIPO. Intellectual Property Crime and Enforcement. – Geneva, 2020. – B. 117–120.

⁸ Sieber U. International Cooperation in Cybercrime. – MPI Reports, 2016. – B. 34–37.

muvofiglashtirish va xalqaro tergov operatsiyalarini qo'llab-quvvatlashda muhim platforma vazifasini bajaradi¹.

Biroq, tahlil shuni ko'rsatadiki, protsessual vakolatlar va elektron dalillarni qabul qilish standartlarini uyg'unlashtirish milliy huquqiy tizimlar o'rtasidagi farqlar sababli hanzur murakkab masala bo'lib qolmoqda².

4. Raqamli dalillar va forensik ekspertizani integratsiyalash

Prokuratura amaliyoti kiberjinoyatlar va (IM) bilan bog'liq ishlar doirasida raqamli dalillarning muhimligini tan olib, ilg'or forensik metodologiyalar bilan faol integratsiyalashmoqda³. Prokurorlar maxsus kompyuter jinoyat laboratoriyalari, raqamli forensika ekspertlari va texnik tahlil markazlaridan foydalanish orqali sudda qabul qilinadigan dalillarni shakllantirmoqda⁴.

Prokuratura rahbarligidagi kiberforensik bo'linmalarining tashkil etilishi huquqiy talablar bilan raqamli texnologik haqiqatni bog'lash zaruratini ko'rsatadi⁵.

5. Ayrim yurisdiksiyalarda institutsional bo'shliqlar

Shu bilan birga, natijalar ayrim davlatlarda kiberjinoyatlarga qarshi prokuratura faoliyatini cheklovchi institutsional va normativ bo'shliqlar mavjudligini ham aniqladi⁶. Masalan, O'zbekiston Respublikasida prokuratura organlari jinoyat tergovlarini muvofiglashtirish va qonuniylik ustidan nazoratni amalga oshirsa-da, kiberjinoyatlarga oid maxsus prokuratura vakolatlari va ixtisoslashgan tuzilmalar milliy qonunchilikda yetarlicha aniqlashtirilmagan⁷.

Bu holat kiberjinoyatlar bo'yicha maxsus normativ bazaga va ixtisoslashgan prokuratura bo'limlariga ega bo'lgan ayrim xorijiy yurisdiksiyalar bilan sezilarli farq qiladi.

6. Intellektual mulk bo'yicha fuqarolik va ma'muriy nazoratning kengayishi

Natijalar shuni ko'rsatadiki, prokuratura roli tobora jinoyat ishlaridan tashqariga chiqib, intellektual mulk masalalarida fuqarolik va ma'muriy nazorat funksiyalarini ham o'z ichiga olmoqda⁸. Bu suiiste'mol da'volarini ko'rib chiqish, murakkab mualliflik huquqi nizolarini qayta tahlil qilish va tartibga soluvchi normalarning ijrosini nazorat qilish orqali namoyon bo'ladi⁹.

Mazkur jarayon prokuratura institutining (IM) huquqlarini tizimli himoya qilishdagi rolini kuchaytirib, uning an'anaviy jinoyat-huquqiy chegaralaridan chiqayotganini ko'rsatadi.

¹ UNODC. Cybercrime Investigation Manual. – New York, 2021. – B. 72–75.

² Council of Europe. Convention on Cybercrime. – ETS No.185, 2001. – B. 9–11.

³ Casey E. Digital Evidence and Computer Crime. – London: Academic Press, 2011. – B. 89–93.

⁴ Carrier B. File System Forensic Analysis. – Boston: Addison-Wesley, 2005. – B. 101–105.

⁵ Brown D. Prosecuting Cybercrime. – Oxford, 2019. – B. 147–150.

⁶ Brenner S. Cybercrime. – Santa Barbara: Praeger, 2010. – B. 172–175.

⁷ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi va Jinoyat-protsessual kodeksi tahlili. – Toshkent, 2024. – B. 98–101.

⁸ Dinwoodie G., Dreyfuss R. Intellectual Property Enforcement. – Oxford, 2018. – B. 211–214.

⁹ European Commission. IP Enforcement and Prosecutorial Oversight. – Brussels, 2022. – B. 53–56.

Asosiy natijalar xulosasi

Nazorat sohasi	Asosiy natija
Kiberjinoyatlar bo'yicha sudlov	Texnik mutaxassislikka ega maxsus prokuratura bo'limlari rivojlanmoqda
Intellectual mulk (IM) himoyasi	(IM) buzilishlari bo'yicha sudlov hajmi oshgan, fuqarolik nazorati kengaygan
Xalqaro hamkorlik	Transmilliy prokuratura tarmoqlari rivojlanmoqda, biroq standartlarni uyg'unlashtirish muammolari saqlanmoqda
Raqamli forensika	Forensik laboratoriyalar prokuratura ish jarayoniga integratsiyalashmoqda
Huquqiy tizimlar	Ayrim yurisdiksiyalarda normativ bo'shliqlar ijroni cheklamoqda
Fuqarolik nazorati	Prokuratura (IM) bo'yicha jinoyat, fuqarolik va ma'muriy sohalarda faol ishtirok etmoqda

Munozara

Ushbu tadqiqot natijalari prokuratura organlarining kiberjinoyatlarni tartibga solish hamda intellektual mulk (IM) va mualliflik huquqlarini himoya qilishdagi **markaziy institutsional rolini** tasdiqlaydi¹. Mazkur xulosalar raqamlashtirish jarayonlari fonida jinoyat-adliya tizimlarida kuzatilayotgan kengroq transformatsiyalarni aks ettiradi. Prokurorlar endilikda faqat sud jarayonlarida ayblovni qo'llab-quvvatlovchi reaktiv subyekt sifatida emas, balki kiberjinoyat siyosatini shakllantirish, tergov va ijro etish faoliyatini strategik muvofiqlashtiruvchi institut sifatida namoyon bo'lmoqda².

Birinchidan, maxsus kiberjinoyatlarga ixtisoslashgan prokuratura bo'linmalarining rivojlanishi raqamli jinoyatlarning miqyosi va murakkabligiga nisbatan institutsional moslashuvni ko'rsatadi³. Kibertexnologiyalar yordamida sodir etilgan intellektual mulk buzilishlari va boshqa raqamli jinoyatlar bo'yicha sudlovlar sonining oshishi prokuratura ishtiroki ijro samaradorligini sezilarli darajada oshirayotganini tasdiqlaydi⁴. Ushbu holat zamonaviy ilmiy tadqiqotlar bilan mos kelib, institutsional ixtisoslashuv va texnik ekspertiza yirik miqyosdagi raqamli piratlik, savdo sirlarini noqonuniy egallash va shunga o'xshash kiberjinoyatlarni oldini olishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi⁵. Shu bilan birga, tahlil prokuratura samaradorligi yurisdiksiyalar bo'yicha sezilarli darajada farqlanishini, bu esa huquqiy vakolatlarining aniqligi va texnik resurslarning mavjudligiga bevosita bog'liqligini ko'rsatadi⁶.

Ikkinchidan, prokuratura faoliyati tobora **substantiv kiberjinoyat huquqi va protsessual amaliyotning kesishmasida** joylashmoqda⁷. Raqamli dalillar o'zining

¹ Brown D. Prosecuting Cybercrime. – Oxford: OUP, 2019. – B. 215–218.

² Yar M. Cybercrime and Society. – London: SAGE, 2019. – B. 84–87.

³ Clough J. Principles of Cybercrime. – Cambridge: CUP, 2015. – B. 141–145.

⁴ OECD. Trade in Counterfeit and Pirated Goods. – Paris, 2021. – B. 66–69.

⁵ Wall D. Cybercrime. – Cambridge: Polity Press, 2007. – B. 92–95.

⁶ Brenner S. Cybercrime: Criminal Threats from Cyberspace. – Praeger, 2010. – B. 181–184.

⁷ UNODC. Comprehensive Study on Cybercrime. – New York, 2013. – B. 123–126.

o'zgaruvchanligi, manipulyatsiyaga moyilligi va ko'p hollarda transchegaraviy muhitda joylashganligi bilan an'anaviy jismoniy dalillardan tubdan farq qiladi¹. Raqamli forensikani prokuratura ish jarayonlariga integratsiyalash ushbu muammolarga institutsional javob sifatida namoyon bo'lmoqda². Biroq, ushbu jarayon sudlov protsessining adolatiligi, dalillarni baholash standartlari va kiberhududda prokuratura vakolatlarining chegaralari bilan bog'liq muhim huquqiy masalalarni yuzaga keltiradi³. Shu sababli, texnik imkoniyatlarning kengayishi bilan bir qatorda qonuniylik, mutanosiblik va asosiy huquqlarni himoya qilishga qaratilgan kafolatlarning mustahkamlanishi zarur⁴.

Uchinchidan, intellektual mulk va mualliflik huquqlarini himoya qilish tobora **gibrid ijro modeli** shaklini olmoqda. Ushbu model jinoyat sudlovini, fuqarolik-huquqiy nazoratni va jamoat manfaatlarini himoya qiluvchi mexanizmlarni birlashtiradi⁵. Prokuratura organlarining fuqarolik (IM) nizolarini nazorat qilishdagi ishtiroki va tizimli huquqbuzarliklarga aralashuvi ularning funksional vakolatlari kengayib borayotganini ko'rsatadi⁶. Bu tendensiya intellektual mulk huquqlarining xalqaro miqyosda nafaqat xususiy iqtisodiy manfaat, balki davlat iqtisodiy boshqaruvi va innovatsiya siyosatining muhim elementi sifatida e'tirof etilishi bilan uyg'unlashadi⁷. Shu bilan birga, mazkur kengaygan rol ortiqcha jinoyatlashuvning oldini olish hamda huquq egalari, davlat manfaatlari va ayblanuvchilarning huquqlari o'rtasida muvozanatni saqlashni ta'minlaydigan ehtiyotkor normativ yondashuvni talab qiladi⁸.

To'rtinchidan, kiberjinoyatlarning transmilliy tabiati xalqaro prokuratura hamkorligining muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi⁹. Kiberjinoyatlar va raqamli intellektual mulk buzilishlari ko'pincha milliy chegaralardan tashqarida sodir etiladi, bu esa yakka tartibdagi milliy ijroning yetarli emasligini ko'rsatadi¹⁰. Budapesht Kiberjinoyatlar Konvensiyasi kabi xalqaro hujjatlar transchegaraviy hamkorlik uchun asosiy normativ asosni yaratadi, biroq ularning amaliy ijrosi milliy qonunchilik, protsessual vakolatlar va texnologik imkoniyatlardagi farqlar bilan cheklanadi¹¹. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, prokuratura vakolatlarini uyg'unlashtirish va o'zaro huquqiy yordam mexanizmlarini rivojlantirish substantiv jinoyat qonunchiligini takomillashtirish bilan teng darajada muhim ahamiyatga ega¹².

Nihoyat, ayrim milliy huquqiy tizimlarda, xususan kiberjinoyatlarga oid prokuratura vakolatlarining aniq belgilanishi masalasida saqlanib qolayotgan bo'shliqlar huquqiy tartibga solishning texnologik rivojlanishdan ortda qolayotganini

¹ Casey E. Digital Evidence and Computer Crime. – London: Academic Press, 2011. – B. 97–100.

² Carrier B. File System Forensic Analysis. – Boston: Addison-Wesley, 2005. – B. 111–114.

³ Ashworth A., Zedner L. *Preventive Justice*. – Oxford: OUP, 2014. – B. 71–74.

⁴ European Court of Human Rights practice on digital evidence. – Strasbourg, 2020. – B. 52–55.

⁵ WIPO. Intellectual Property Crime and Enforcement. – Geneva, 2020. – B. 126–129.

⁶ Dinwoodie G., Dreyfuss R. Intellectual Property Enforcement. – Oxford, 2018. – B. 219–223.

⁷ OECD. Innovation and Intellectual Property. – Paris, 2019. – B. 33–36.

⁸ Husovec M. Criminal Enforcement of IP. – Journal of IP Law, 2017. – B. 148–151.

⁹ Sieber U. International Cooperation in Cybercrime. – MPI Reports, 2016. – B. 41–44.

¹⁰ Council of Europe. Convention on Cybercrime. – ETS No.185, 2001. – B. 12–14.

¹¹ UNODC. Cybercrime Investigation Manual. – New York, 2021. – B. 83–86.

¹² European Commission. Judicial Cooperation in Cybercrime. – Brussels, 2022. – B. 61–64.

ko'rsatadi¹. Bunday normativ noaniqliklar prokuratura samaradorligini pasaytirib, ijro jarayonida izchillikning yo'qolishiga olib kelishi mumkin². Shu bois, tadqiqot huquqiy islohotlarni jadallashtirish, maqsadli professional tayyorgarlik dasturlarini joriy etish va kibertexnik ekspertizaga institutsional sarmoya kiritish zarurligini asoslaydi³.

Umuman olganda, munozara prokuratura organlari kiberjinoyatlar va intellektual mulk hamda mualliflik huquqlarini himoya qilishda **markaziy ijro subyekti** sifatida namoyon bo'layotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ularning samaradorligi uyg'un va aniq qonunchilik, yetarli institutsional salohiyat hamda samarali xalqaro hamkorlikka bevosita bog'liqdir⁴. Prokuratura funksiyalarini kengaytirish qonuniylik va asosiy huquqlarni himoya qilish kafolatlari bilan muvozanatlangan holda amalga oshirilishi lozim, shundagina kiberijro raqamli makonda xavfsizlik va qonun ustuvorligini mustahkamlashga xizmat qiladi⁵.

Xulosa

Ushbu tadqiqot prokuratura organlarining kiberjinoyatlarni tartibga solish va intellektual mulk (IM) hamda mualliflik huquqlarini himoya qilishdagi **rivojlanayotgan rolini** tezkor raqamli transformatsiya sharoitida tahlil qildi⁶. Natijalar shuni ko'rsatadiki, prokurorlar endilikda **faqat sud zalidagi reaktiv ishtirokchi** sifatida emas, balki kiberjinoyat qonunlarini samarali ijro etish va transmilliy, murakkab raqamli tahdidlarga qarshi (IM) huquqlarini himoya qilishda **strategik koordinatsiya markazi** sifatida faoliyat yuritadi⁷.

Kiberjinoyatlarning hajmi, murakkabligi va iqtisodiy ta'siri an'anaviy jinoyat sudlovini ortda qoldirib, prokuratura faoliyatining yangi modelini talab qiladi⁸. Ushbu model quyidagilarni o'z ichiga oladi: maxsus kiberjinoyat va (IM) bo'limlari, raqamli forensika laboratoriyalari, agentliklararo koordinatsiya mexanizmlari va xalqaro hamkorlik tizimlari⁹. Shu bilan birga, tadqiqot ko'rsatadiki, aniq belgilangan prokuratura vakolatlari va institutsional resurslarga ega bo'lmagan yurisdiksiyalarda ijro jarayoni izchillikdan mahrum bo'lib, kiberjinoyatlarni oldini olish va (IM) huquqlarini himoya qilish samarasi kamayadi¹⁰.

Prokuratura ishtiroki kibertexnologiyalardan foydalangan jinoyatlar bo'yicha javobgarlikni oshirish bilan bir qatorda **innovatsiyani rag'batlantirish, adolatli raqobatni ta'minlash va raqamli bozorlarga ishonchni saqlash** kabi keng jamoat manfaatlariga xizmat qiladi¹¹. Shu sababli prokuratura organlarining faoliyati nafaqat huquqiy tartibni ta'minlash, balki raqamli iqtisodiyotning barqarorligi va xavfsizligini mustahkamlash bilan bog'liqdir¹².

¹ Brenner S. Cybercrime. – Praeger, 2010. – B. 189–192.

² Clough J. Cybercrime Legislation. – Cambridge, 2015. – B. 158–161.

³ World Economic Forum. Global Cybersecurity Outlook. – Geneva, 2023. – B. 49–52.

⁴ Brown D. Prosecuting Cybercrime. – Oxford, 2019. – B. 226–229.

⁵ UNODC. Rule of Law and Cybercrime. – New York, 2020. – B. 67–70.

⁶ Brown D. Prosecuting Cybercrime. – Oxford: OUP, 2019. – B. 215–218.

⁷ Yar M. Cybercrime and Society. – London: SAGE, 2019. – B. 84–87.

⁸ Wall D. Cybercrime. – Cambridge: Polity Press, 2007. – B. 92–95.

⁹ Clough J. Principles of Cybercrime. – Cambridge: CUP, 2015. – B. 141–145.

¹⁰ Brenner S. Cybercrime: Criminal Threats from Cyberspace. – Praeger, 2010. – B. 181–184.

¹¹ OECD. Trade in Counterfeit and Pirated Goods. – Paris, 2021. – B. 66–69.

¹² WIPO. Intellectual Property Crime and Enforcement. – Geneva, 2020. – B. 126–129.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, qonunchilik va institutsional bo'shliqlar — xususan rivojlanayotgan yoki o'tish bosqichidagi huquqiy tizimlarda — prokuratura samaradorligini cheklashi va jinoyat qonunining oldini olish kuchini pasaytirishi mumkin¹. Shu sababli, kiberhududda samarali ijroni ta'minlash uchun **moslashuvchan qonunchilik, yetarli texnik va inson resurslari hamda milliy va xalqaro darajada hamkorlik tizimlari** mavjud bo'lishi zarur². Ushbu shartlar amalga oshirilmasa, kiberjinoyatlarni tartibga solish va intellektual mulkni himoya qilish bo'yicha choralar parchalanib qoladi va rivojlanayotgan raqamli tahdidlarga yetarlicha javob berilmaydi³.

Tavsiyalar

Ushbu tadqiqot xulosalariga tayangan holda, kiberjinoyatlar bilan kurashish va intellektual mulk (IM) hamda mualliflik huquqlarini himoya qilishda prokuratura organlarining samaradorligini oshirish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi⁴:

1. Qonunchilikni Aniqlashtirish va Uyg'unlashtirish

Milliy qonunlarda kiberjinoyatlar va (IM) buzilishlari bo'yicha prokuratura vakolatlari va majburiyatlari aniq belgilanishi lozim. Bu jumladan raqamli dalillarni yig'ish, transchegaraviy tergovlar va maxsus organlar bilan hamkorlik bo'yicha vakolatlarni o'z ichiga oladi⁵. Milliy qonunchilikni xalqaro standartlar, xususan **Budapesht Kiberjinoyatlar Konvensiyasi** qoidalari bilan uyg'unlashtirish ustuvor bo'lishi kerak⁶. Bu yurisdiksiya ziddiyatlari va protsedura nomuvofiqliklarini kamaytirishga yordam beradi.

2. Ixtisoslashuv va Salohiyatni Rivojlantirish

Prokuratura idoralari maxsus kiberjinoyat va (IM) bo'limlarini tashkil qilishi, ularda raqamli texnologiyalar, forensika texnikalari va kiberqonun bo'yicha malakaga ega xodimlarni jalb qilishi tavsiya etiladi⁷. Davomiy professional rivojlanish prokurorlarni **sun'iy intellekt, blokcheyn va bulutli tizimlar** kabi yangi texnologiyalarga javob berishga tayyorlash uchun zarurdir⁸.

3. Raqamli Forensikani Integratsiyalash

Samarali sudlov ishonchli va sudda qabul qilinadigan raqamli dalillarni olishga bog'liq⁹. Shu maqsadda forensik laboratoriyalar, ekspert tarmoqlari va standartlashtirilgan dalillarni qayta ishlash protseduralariga sarmoya oshirilishi, prokurorlarning tergov strategiyalarida dastlabki bosqichlardan faol ishtirok etishi kerak¹⁰. Bu ijro natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi.

4. Xalqaro Hamkorlikni Kuchaytirish

Kiberjinoyatlarning global tabiati sababli prokuratura organlari xalqaro hamkorlik

¹ UNODC. Comprehensive Study on Cybercrime. – New York, 2013. – B. 123–126.

² European Commission. Judicial Cooperation in Cybercrime. – Brussels, 2022. – B. 61–64.

³ World Economic Forum. Global Cybersecurity Outlook. – Geneva, 2023. – B. 49–52.

⁴ Brown D. Prosecuting Cybercrime. – Oxford: OUP, 2019. – B. 215–218.

⁵ Clough J. Principles of Cybercrime. – Cambridge: CUP, 2015. – B. 141–145.

⁶ Council of Europe. Convention on Cybercrime. – ETS No.185, 2001. – B. 12–14.

⁷ Yar M. Cybercrime and Society. – London: SAGE, 2019. – B. 84–87.

⁸ OECD. Innovation and Intellectual Property. – Paris, 2019. – B. 33–36.

⁹ Casey E. Digital Evidence and Computer Crime. – London: Academic Press, 2011. – B. 97–100.

¹⁰ Carrier B. File System Forensic Analysis. – Boston: Addison-Wesley, 2005. – B. 111–114.

tizimlari, qo'shma tergov guruhlari va transchegaraviy ma'lumot almashish platformalarida ishtirokni oshirishi lozim¹. O'zaro huquqiy yordam protseduralarini soddalashtirish va turli davlatlardagi prokurorlar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri muloqotni rivojlantirish ijro samaradorligini oshiradi².

5. Ijro va Huquqlarni Himoya Qilishni Muvozanatlashtirish Prokuratura vakolatlarini kengaytirish muhim bo'lsa-da, asosiy huquqlar — jumladan sudlov protsessining adolatliligi, ma'lumot maxfiyligi va raqamli tergovlarda nisbiylik — himoya qilinishi lozim³. Ichki yo'riqnomalar, protsessual kafolatlar va sud nazorati mexanizmlari prokuratura vakolatlari oshirilganda ham amal qilishi kerak⁴.

6. Jinoyat va Fuqarolik IM Ijrosini Birlashtirish Prokuratura organlari jinoyat sudlovi bilan bir qatorda (IM) huquqlarini **fuqarolik va ma'muriy nazorat** bilan birlashtirgan gibridd modellarni rivojlantirishni davom ettirishi zarur⁵. Bu yondashuv tizimli himoyani oshiradi va faqat jazoga tayanib qolmaslikka yordam beradi⁶.

Xulosa qilib aytganda, kiberjinoyatlarni samarali huquqiy tartibga solish va intellektual mulk hamda mualliflik huquqlarini himoya qilish faol, resurslarga ega va qonuniy vakolatga ega prokuratura institutlarini talab qiladi⁷. Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish prokuratura salohiyatini mustahkamlash, ijro natijalarini yaxshilash va xavfsiz hamda qonunga rioya qiladigan raqamli muhitning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi⁸.

¹ UNODC. Comprehensive Study on Cybercrime. – New York, 2013. – B. 123–126.

² 9. Sieber U. International Cooperation in Cybercrime. – MPI Reports, 2016. – B. 41–44.

³ Ashworth A., Zedner L. Preventive Justice. – Oxford: OUP, 2014. – B. 71–74.

⁴ European Court of Human Rights practice on digital evidence. – Strasbourg, 2020. – B. 52–55.

⁵ WIPO. Intellectual Property Crime and Enforcement. – Geneva, 2020. – B. 126–129.

⁶ Dinwoodie G., Dreyfuss R. Intellectual Property Enforcement. – Oxford, 2018. – B. 219–223.

⁷ Wall D. Cybercrime. – Cambridge: Polity Press, 2007. – B. 92–95.

⁸ World Economic Forum. Global Cybersecurity Outlook. – Geneva, 2023. – B. 49–52.

Фойдаланилган адабиётлар**I. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар**

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент : Ўзбекистон, 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент : Адолат, 2024.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. – Тошкент : Адолат, 2024.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида»ги Қонуни. – Тошкент : Ўзбекистон, 2006 (амалдаги таҳрир).
5. Ўзбекистон Республикасининг «Ахборотлаштириш тўғрисида»ги Қонуни. – Тошкент : Ўзбекистон, 2003 (амалдаги таҳрир).
6. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон тижорат тўғрисида»ги Қонуни. – Тошкент : Ўзбекистон, 2015.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Киберхавфсизликни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони. – Тошкент, 2022.

II. Монографиялар ва дарсликлар

8. Ҳамроев Ш.Х. Кибержиноятчилик: ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари : монография. – Тошкент : ТДЮУ, 2021. – 240 б.
9. Раҳмонов А.Р. Ахборот хавфсизлиги ва кибержиноятларга қарши кураш. – Тошкент : Адолат, 2020. – 198 б.
10. Юлдашев Б.Б. Интеллектуал мулк ҳуқуқи : дарслик. – Тошкент : ТДЮУ нашриёти, 2019. – 312 б.
11. Саидов А.Х. Прокуратура назорати ва қонунийликни таъминлаш. – Тошкент : Ўзбекистон, 2018. – 276 б.

III. Илмий мақолалар

12. Абдуллаев Ж.Ж. Кибержиноятлар учун жиноий жавобгарлик масалалари // Юридик фанлар ахборотномаси. – 2022. – №3. – Б. 45–52.
13. Каримов Н.Н. Интеллектуал мулк ҳуқуқларини жиноий-ҳуқуқий муҳофаза қилиш масалалари // Давлат ва ҳуқуқ. – 2021. – №4. – Б. 66–72.
14. Турсунов Д.А. Прокуратура органларининг кибержиноятларга қарши курашдаги ўрни // Жамият ва ҳуқуқ. – 2023. – №1. – Б. 88–95.

IV. Электрон ва расмий манбалар

15. Ўзбекистон Республикаси Олий суди расмий веб-сайти. – URL: <https://www.suprcourt.uz> (мурожаат қилинган сана: 2026.01.20).
16. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси расмий веб-сайти. – URL: <https://prokuratura.uz> (мурожаат қилинган сана: 2026.01.20).
17. Ziyonet электрон кутубхонаси. – URL: <https://www.ziyonet.uz> (мурожаат қилинган сана: 2026.01.20).

V. Халқаро ҳужжатлар

18. Будапешт Конвенцияси тўғрисида Кибержиноятчилик. – Европа Кенгаши, 2001.
19. Жаҳон интеллектуал мулк ташкилоти (WIPO) материаллари. – Женева, 2022.

YURISPRUDENSIYA

7 ЖИЛД, 1 СОН

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

ТОМ 7, НОМЕР 1

JURISPRUDENCE

VOLUME 7, ISSUE 1

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000